

Бицько О. К.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова (Україна)

ВИВЧЕННЯ ПОЕЗІЇ ЄГУДИ ГА-ЛЕВІ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ

У статті представлено методичні рекомендації до шкільного вивчення поезії Єгуди га-Леві – вершини Золотої доби єврейської літератури, яскравого прикладу плідного літературного синтезу.

Ключові слова: літературний синтез, Золота доба єврейської літератури, нова єврейська поезія на івриті, піют, сіоніда, мувашиах, зеджель, хронотопічний аналіз, літературна гра, відеокліп, слайд-шоу, плейкаст, Інтернет-дослідження, пошукова робота, твір-стилізація.

Актуальною проблемою шкільної літературної освіти є формування уявлення учнів про світову літературу як сукупність національних літератур, що існують у взаємозв'язках та взаємовпливах. Яскравим прикладом вдалого **літературного синтезу** є нова єврейська поезія Золотої доби (XI-XIII ст., Іспанія), корифеєм якої вважається Єгуда га-Леві. На жаль, його творчість поки не входить до програм шкільного курсу світової літератури [12], що спричинило **відсутність методичних розвідок** в цій царині.

Мета статті: представити методичні рекомендації до вивчення поезії Є. га-Леві в межах пропедевтичного шкільного курсу світової літератури.

Філософська глибина поезії га-Леві та зв'язок з арабським віршуванням обумовлює необхідність її вивчення у **8 класі** загальноосвітньої школи (після ознайомлення з поезією Близького Сходу). Мета вивчення вбачається в формуванні початкового уявлення учнів про нову єврейську поезію на івриті, її жанрові й версифікаційні особливості та поетику (на прикладі га-Леві).

Занурити учнів в атмосферу літературного життя середньовічної Іспанії дозволить **демонстрація відеокліпу** “Сефардська спадщина Толедо” [21] та **читання уривку** з передмови до збірки російських перекладів га-Леві, в якому розповідається про перемогу юного поета в **літературних змаганнях**, що стало початком його “сходження... по сходах слави” [2].

Оголосимо назву уроку – “Серце моє на Сході”. **Пояснимо**, що так називається один із творів га-Леві. Мешкаючи в Іспанії, Єгуда мріяв про повернення на *Землю Обіцяну*. **Актуалізуємо знання** учнів про це поняття. **Епіграфом до уроку** стане цитата з поеми Г. Гайне “Єгуда бен га-Леві”:

Да, он дивным был поэтом,
Был звездой своей эпохи,
Солнцем своего народа –
И огромным, чудотворным,
Огненным столпом искусства.
Переклад В. Левіка [8].

Розповідь учителя про епоху поета і його народ міститиме такі факти:

– масове переселення євреїв на Піренеї в епоху Римської імперії (після зруйнування Другого Храму в 70 р. н.е.);

– завоювання Іберійського п-ва мусульманами (VIII ст.) та розквіт на ньому мусульманської культури за часів Кордовського халіфату (929 – 1031); релігійна й етнічна терпимість завойовників; політика покровительства мудрецам та поетам;

Золота доба в культурі євреїв-сефардів (IX-XIII ст.); розквіт поезії на івриті під впливом **арабського віршування** [2; 10; 17].

Поглибити сприймання учнями навчальної інформації допоможе **слайд-шоу** з

використанням наочного матеріалу, доступного в Мережі, як-от: картина Ф. Хайєса “Зруйнування єрусалимського храму”; карта Піренейського півострова та Андалусії; Велика мечеть у Кордові; палацний комплекс Альгамбра поблизу Гранади; єврейський квартал Кордови (*худерія*) та *синагога* в стилі *мудехар* (1315 р., арх. І. Мехаб бен Ефраїм); картини С. Конінка “Старий-вчений” (Державний Ермітаж, Петербург) та “Відлюдник” (Картинна галерея, Дрезден); скульптури Шломо ібн Габірола та Єгуди га-Леві в музеї Раллі-2 (Кейсарія, Ізраїль); обкладинки різних видань єврейської поезії Золотої доби та ін. У ході розповіді звернемо увагу учнів, що єврейська поезія протягом багатьох століть мала релігійний характер. Проте в середньовічній Іспанії виникає *нова єврейська поезія* (релігійна і світська), яка поєднала біблійний стиль та мову з досягненнями арабського віршування [2; 17]. Нова система віршування (дещо змінений *аруд*) ґрунтувалася на чергуванні довгих і коротких складів. Основою поетичного твору став *бейт* (араб., букв. “дім”) – віршований рядок, що складався з двох рівних напіввіршів. У перекладі бейт часто перетворюється на двовірш [1]. Єврейська поезія була переважно *моноримною*, при цьому римувався, як правило, лише напіввірші, що “закривали” бейт. Значна увага приділялася красі вірша. “Прикрасити” вірш дозволяли понад 20 стилістичних прийомів: інакомовлення, натяки, гіперболи, паралелізми, антитези, повторення та ін. [2]. Сформувався нові естетичні критерії, як-от:

– *“краса відкриття”*: яскравість та виразність першої строфи твору, здатність одразу привернути увагу читача;

– *“краса завершення”*: виразність останніх рядків твору, спроможність закріпити його думку і настрої у свідомості читача;

– *“інкрустація”*: вмале та своєрідне прикрашення твору образами, думками і висловами з Біблії та інших стародавніх книг, що надавало твору особливої місткості, багатшаровості змісту;

– *“уподібнення”*: наявність численних метафор та порівнянь;

– *“примикання”*: гра звуків, заснована на широкому використанні омонімів, на які багатий іврит, та схожих за звучанням слів [там само].

Дізнатися про життя поета учні зможуть в ході *Інтернет-дослідження* (групового, парного чи індивідуального) одного з джерел про га-Леві [2; 9; 11; 15; 16] та попутного *складання плану* його біографії. Перевірити засвоєне допоможе *фронтальна бесіда*: 1) Дружба з якою людиною тривала в житті га-Леві майже 50 років? 2) Ким за своєю офіційною професією був Єгуда? 3) З якими містами Заходу й Сходу і як саме пов’язане його життя? 4) Яка легенда розповідає про смерть поета?

Усвідомити сутність творчості Є. га-Леві допоможе *розповідь учителя* в поєднанні з *поясненням теоретико-літературних понять, виразним читанням та аналізом* окремих поезій. Зазначимо, що “Диван” га-Леві нараховує понад 800 творів світського й релігійного характеру [11; 16]. *Світські твори*, написані переважно в ранній період творчості поета, репрезентують вірші про кохання, вакхічні “гімни вину”, дружні послання, панегірики на честь видатних людей, урочисті оди до пам’ятних дат, весільні пісні, віршовані загадки та афоризми тощо. У них відчувається значний вплив арабської поезики й віршування [2]. *Релігійна поезія* га-Леві виникає в зрілий період його творчості. “Нескінченні страждання єврейського народу, пристрасне бажання повернутися на батьківщину предків, у Палестину, звернення до Бога в пошуках захисту, оспівування величі Бога – такі улюблені мотиви змужнілого поета” [16]. Релігійну творчість Єгуди репрезентує *пійот* (від грец. *poietes* – “поет”) – жанр єврейської літургійної поезії. Піюти га-Леві мають глибоко філософський характер. Серед 350 піютів Єгуди га-Леві найвідомішим є тематичний цикл *“Пісні вигнання”* (“Ширей ха-галут”). “Глибина релігійних та національних почуттів сполучається в “Піснях вигнання” із поетичною образністю, що робить їх одним із найдосконаліших зразків єврейської поезії всіх часів” [11, с. 145].

Найбільшу славу поетові приніс поетичний цикл **“Пісні Сіону”** (івр. “Ширей Ціон”, від Сіон (Ціон) – гора в Єрусалимі, на якій стояла міська фортеця; символ міста, Землі Обіцяної та єврейського народу в цілому [14]). У межах циклу було започатковано жанр **сіоніди** – ліричного вірша, в якому звучить туга за Сіоном. “Головний зміст цих елегій – пристрасне бажання поета повернутися у країну Ізраїля, що є, на думку Єгуди Галеві, здійсненням божественної волі, яка принесе справжню свободу єврейському народові” [11, с. 145]. Сіоніди га-Леві звучать під час літургій, їх перекладали різними мовами, наслідували, як-от С.Маршак (збірка “Сіоніди”, 1907) [14].

Для **текстуального вивчення** доречно взяти кілька невеликих творів Єгуди га-Леві, корисних для особистісного зростання учнів та здатних репрезентувати стильові особливості творчості поета. Зі світської лірики **виразно прочитаємо** твір **“Мені люди тлумачили всі мої сни...”** (із циклу “До друзів”) у перекладі Г. Латника [4, с. 143]. У даній поезії звучить важлива ідея цінності людської дружби. У ході **аналізу** звернемо увагу на тематику та ідейний зміст, особливості віршування й засоби “прикрашення” вірша. Побачити “інкрустацію” допоможе **літературознавчий коментар учителя**: у третьому бейті твору “повнозерне колосся” протиставляється “сухому й порожньому”, що символізує невідповідність людських бажань та життєвих реалій; ця антитеза натякає на відомий із Біблії сон фараона про сім колосків, що їх поглинули сім років неврожаю та голоду (Буття: 41).

Релігійно-філософську лірику Є. га-Леві яскраво представляє мініатюра **“Раби часу”**, яку учні зможуть **знайти на блозі перекладача М. Фішбейна**. Запропонуємо їм **прочитати переклад** та **порівняти** його з **оригіналом** [19]. У ході **евристичної бесіди** учні пояснять, що переклад відповідає формі оригіналу (чотиривірш), проте його текст українською записано не справа наліво (як на івриті), а навпаки. Твір складається з двох бейтів та має одну риму (монорим). У 1-му бейті афористично висловлено основну думку вірша: справжня свобода належить не “рабам часу”, а “Господнім рабам”; 2-й бейт пояснює це твердження. “Рабам часу” (тобто тим, хто не може відмовити собі в задоволенні своїх щоденних егоїстичних бажань, а тому приреченим бути “рабами рабів”) автор протиставляє “Господніх рабів” (тих, хто покладається на Бога, керується Його законами). Саме вони і є істинно вільними людьми. До людей, що не “випрошують судьбу” у Бога, а роблять Господа своєю долею (тобто обирають справжню свободу) автор відносить і себе. Твір має релігійний характер, проте в ньому висловлено глибоко філософське твердження про відсутність абсолютної свободи, її відносність.

Завершуючи роботу над мініатюрою, звернемо увагу на його присвяту. Поставимо учням **проблемне запитання**: “Чому, на вашу думку, саме Г. П. Кочуру присвятив переклад цього твору український перекладач М. Фішбейн?” Надамо учням можливість **висунути гіпотезу** з цього приводу, запропонуємо провести в позаурочний час **самостійне дослідження** і з’ясувати, чия версія була ближчою до правди.

Сформувати уявлення про жанр **сіоніди** доцільно на основі поетичної мініатюри Є. га-Леві **“Сердце моє на Сході”** (у перекладі Г. Латника) [4, с. 140-141]. Дослідити художній світ і жанрові особливості твору допоможе **хронотопічний аналіз** з елементами **віршознавчого** та **компаративного**. За допомогою навідних запитань та коментарів учителя учні усвідомлять, що в даній сіоніді змальовано два світи: Захід та Схід. **Заходом** поет називає сучасну йому мусульманську Іспанію, ситий й розкішний, проте ментально чужий йому край, місце фізичного існування поета, його полону (“я в полоні у маврів”). Перебування тут прирікає поета на невиконання обітниць (“Як мені у чужому краю // з заповітами жити у згоді?”). Під **Сходом** поет розуміє Сіон, тобто історичну батьківщину свого народу та своєї віри, центр ментального життя поета (“серце моє на Сході”). Таким чином, фізичне й ментальне буття поета розірвані й належать різним світам. При цьому зі світом Заходу поет пов’язує лише **теперішнє** (“я на Заході живу”), а зі Сходом – всі три складові лінійної (біблійної) моделі часу: **минуле** (“там свята моя віра”, “тлін... священних

руїн” – натяк на Єрусалимський храм, руйнація якого стала початком розсіяння євреїв по “чужих краях”), *теперішнє* (“рідний Сіон потерпає в жорстокій негоді”, тобто від влади християн-хрестоносців) та можливе *майбутнє* (поет повинен з’єднатися із Сіоном, якщо “жереб мій... дасть можливість”).

Усвідомити відлуння арабського віршування в сіоніді дозволить **порівняння двох перекладів**: українського, виконаного **Г. Латником**, та російськомовного перекладу **Л. Пеньковського** за редакцією Х. Райхмана [5]. Учні звернуть увагу, що за змістом переклади достатньо схожі, що говорить про їх близькість оригіналу. Обидва є моноримними, проте переклад Г. Латника складається з трьох чотиривіршів (по 2 байти кожен) зі схемою римування -а-а, -а-а, -а-а, а в перекладі Л. Пеньковського кількість рядків вдвічі менша, при цьому їх довжина більша та римується кожен рядок. Така різниця пояснюється тим, що Л. Пеньковський передав кожен бейт одним рядком (як в оригіналі), а Г. Латник – двовіршем (так зручніше сприймати українському читачеві).

Узагальнити вивчене дозволить **коментування учнями** теми й епіграфу до уроку й осмислення **проблемного запитання**: “Чому творчість Єгуди вважається вершиною нової єврейської поезії?” На завершення дамо учням **прослухати пісню “Розквітне пустеля”** за сіонідою Є. га-Леві (переклад З. Мешкова, музика А. Рабиновича) у виконанні М. Левіна [13].

Для **додаткового читання** порадимо **“Морські пісні”** га-Леві у перекладі Г. Латника [4, с. 142] та наявні в Мережі російськомовні переклади його поезій [5; 6; 7]. Бажаючи запропонуємо створити **плейкаст** (мультимедійну листівку) за одним із творів поета (докладну інструкцію можна знайти на спеціалізованих сайтах в Інтернеті).

На **засіданні літературного гуртка** доречно поглибити уявлення учнів про творчість Є.га-Леві та загалом нову єврейську поезію Золотої доби. **Учитель** (або **доповідач**) **повідомить**, що нова єврейська поезія, створена в Андалусії, зазнала впливу не лише класичного арабського віршування, але також строфічних форм, які культивувалися в Андалусії протягом IX-XII ст. [18]. Найпершою такою формою став **мувашишах** (“опоясаний”) – невелика строфічна поема (як правило, про кохання), яка складалася з кількох строф та приспіву (“поясу”). Вірші кожної строфи римувалися між собою, проте не римувалися з віршами інших строф. Приспів, який розпочинав твір та “опоясував кожну подальшу строфу твору, мав власне римування і розмір. [15; 18; 20]. Мувашишах писали класичною арабською мовою, проте останній його приспів створювався арабською розмовною мовою, що містила романські елементи [18]. Зазвичай останній приспів, що містив звернення автора до адресата, був найвиразнішою частиною мувашишаху [18; 20]. Інша форма арабської строфічної поезії – **зеджель** – створювалася розмовною арабською мовою з елементами романської лексики [18] та мала систему римування типу *ббба, ввва, ггга* і т.і. [3]. На думку деяких вчених, андалузська арабська поезія вплинула на провансальську лірику (лірику трубадурів), а через неї – на всю європейську середньовічну поезію [18]. Єврейські поети Іспанії, зокрема Є. га-Леві, першими застосували арабські строфічні форми для створення власної національної поезії (на івриті).

Закріпити отримані літературознавчі знання допоможе **пошукова робота в групах**. Учні отримують завдання: дослідити один зеджель Є.га-Леві в перекладі А. Тарновицького [7] та проаналізувати його зміст і форму. Підсумком роботи повинне стати **виразне читання ланцюжком** однієї поезії та **презентація результатів** пошукової роботи групи.

Застосувати отримані літературознавчі знання допоможе **літературна гра**, в ході якої учні складатимуть власний **твір-стилізацію** зі збереженням версифікаційних особливостей запропонованого вчителем зразка (як це робили єврейські та арабські середньовічні поети). За зразок візьмемо одну з сіонід або зеджелей Є. га-Леві.

Таким чином, вивчення поезії Є. га-Леві у 8 класі загальноосвітньої школи

потребує добору текстів, доступних для сприймання учнями та здатних репрезентувати нову єврейську поезію на івриті, а також застосування різноманітних методичних прийомів та видів роботи, як-от: літературна гра, демонстрація відеокліпу, слайд-шоу, Інтернет-дослідження, евристична бесіда, розповідь учителя, виразне читання, літературознавчий коментар, порівняння оригіналу й перекладу, проблемне запитання, пошукова робота в групах, виразне читання ланцюжком, твір-стилізація та ін.

Перспективною вбачається розробка методичних рекомендацій до вивчення в школі єврейської літератури Нового та Новітнього часу.

Використана література:

1. Бейт [Електронний ресурс] // Симург: Библиотека классической тюркской поэзии [Литературный словарь]. – Режим доступу: http://www.tyurk.ru/file2_1.shtml.
2. Белов А. “Божьей милостью поэт” Иегуда Галеви [Електронний ресурс] // Книжная полка Марка Блау: Израильская литература на русском языке. – Режим доступу: <http://heblit.org/text.php?ge=poetry&ac=yh&tc=yh01>.
3. Борисов В.М., Долинина А.А. Предисловие // Аль-Харири Абу Мухаммед аль-Касим. Макамы: Арабские средневековые плутовские новеллы / Пер. с араб. В. М. Борисова, А. А. Долининой, В. Н. Кирпиченко. – М.: Главная редакция восточной литературы издательства “Наука”, 1978. – С. 12.
4. Галеви И. Поезії / перекл. з івриту Г. Латника // Всесвіт. – 1993. – № 11-12. – С. 139-143.
5. Галеви И. Сердце моё на Востоке [Електронний ресурс] // Книжная полка Марка Блау: Израильская литература на русском языке. – Режим доступу: <http://heblit.org/text.php?ge=poetry&ac=yh&tc=yh01>.
6. Галеви И. Стихи [Електронний ресурс] // Книжная полка Марка Блау: Израильская литература на русском языке. – Режим доступу: <http://heblit.org/text.php?ge=poetry&ac=yh&tc=yh02>.
7. Галеви И. <Стихи> [Електронний ресурс] / Перевёл А.Тарновицкий // Лавка Языков: Журнал Небуквального Перевода. – Режим доступу: <http://spintongues.msk.ru/halevi.htm>.
8. Гейне Г. Иегуда бен Галеви [Електронний ресурс] // Стихи поэтов XIX-XX веков. – Режим доступу: <http://www.stihi-xix-xx-vekov.ru/geyne45.html>.
9. Гельман М. “Звезда своей эпохи” [Електронний ресурс] // Мигдаль Times: Еврейский журнал для всех. – 2008. – № 92. – Режим доступу: <http://www.migdal.ru/times/92/16466/>.
10. Гутман А. Евреи Испании [Електронний ресурс] // Проза.ру: русскоязычный литературный портал. – Режим доступу: <http://www.proza.ru/2009/12/15/1093>.
11. Жердинівська М. Єврейські письменники та філософи Іспанії XII – XV століть // Всесвіт. – 1993 – № 11-12. – С. 144-146.
12. Зарубіжна Література: Програми для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (для 12-річної школи) / За ред. Д.С.Наливайка // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2005. – №8. – С. 8-47.
13. Зацветёт пустыня [Електронний ресурс] // YouTube. – Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=B4yzhecHPfs>.
14. Копельман З. Сионида – паломничество души (к динамике жанра) [Електронний ресурс] // Вестник Еврейского университета. – Иерусалим, 2001. – № 6 (24). – С. 131-144. – Режим доступу: <http://www.rjews.net/zoaya-kopelman/articles/sionida.html>.
15. Крол Ш. От переводчика [Електронний ресурс] // Галеви Й. Двадцать стихотворений / Перевёл Ш. Крол. – Режим доступу: <http://polutona.ru/index.php3?show=dvoetochie&id=263>.
16. Либерман Я. Иегуда Галеви: Биография [Електронний ресурс] // Книжная полка Марка Блау: Израильская литература на русском языке. – Режим доступу: http://heblit.org/text.php?ge=poetry&ac=yh&tc=_bio.
17. Парижский С. Еврейские поэты средневековой Испании [Електронний ресурс] // Книжная полка Марка Блау: Израильская литература на русском языке. – Режим доступу: <http://heblit.org/text.php?ge=poetry&ac=sp&tc=spga>.
18. Петрова Л. А. Античные и испано-арабские влияния на лирику Прованса [Електронне джерело] // Античный мир и археология. Вып. 1. – Саратов, 1972. – С. 122-132. – Режим доступу: <http://ancientrome.ru/publik/petrova-la/petr-01.htm>.
19. Сгуда га-Леві. Раби часу. / Перекл. Мойсея Фішбейна [Електронний ресурс] // Мойсей Фішбеин. Moses Fishbein. – Режим доступу: <http://mosesfishbein.blogspot.com/search?q=%D0%A0%D0%90%D0%91%D0%98+%D0%A7%D0%90%D0%A1%D0%A3+%E2%80%94+%D0%92%D0%9E%D0%9D%D0%98+%D0%A0%D0%90%D0%91%D0%98+%D0%A0%D0%90%D0%91%D0%86%D0%92>.

20. Фильштинский И.М. Арабская литература в Испании (андалусская литература) VIII – XIII вв. [Электронне джерело] // История всемирной литературы : в 8 томах / АН СССР; Ин-т мировой лит. им. А.М. Горького. – М. : Наука, 1983-1994. – Т. 2. – 1984. – С. 240-248.
21. Legado Sefardi de Toledo [Электронний ресурс] // You Tube. – Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=uKT3cJCvaA0&feature=related>

Быцько О. К. Изучение поэзии Иегуды га-Леви в среднеобразовательных школах Украины.

В статье представлены методические рекомендации к школьному изучению поэзии Иегуды га-Леви – вершины Золотого века еврейской литературы, яркого примера плодотворного литературного синтеза.

Ключевые слова: литературный синтез, Золотой век еврейской литературы, новая еврейская поэзия на иврите, пиют, сионида, мувашиах, зеджель, хронотопический анализ, литературная игра, видеоклип, слайд-шоу, плейкаст, Интернет-исследование, поисковая работа, сочинение-стилизация.

Bytsko O. K. The study of the poetry of Judah Halevi in the secondary schools of Ukraine.

The article presents guidelines for school study of the poetry of Judah Halevi – most prominent writer of the Golden Age of Jewish literature, a good example of fruitful literary synthesis.

Keywords: literary synthesis, the Golden Age of Jewish literature, new Jewish poetry in Hebrew, poetry, song of Zion, muvashshah, zadzhal, cronotope analisis, literary game, video clip, slide show, playcast, Internet research, searching work, work-stylization.

Богиня Л. В.

**Высшее государственное учебное заведение Украины
“Украинская медицинская стоматологическая академия” (Украина)**

**“ГЛАГОЛЬНАЯ ТЕТРАДЬ” КАК ОДНО ИЗ СРЕДСТВ
ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ
ПОДГОТОВИТЕЛЬНОГО ФАКУЛЬТЕТА ДЛЯ ИНОСТРАННЫХ ГРАЖДАН
ПРИ ИЗУЧЕНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА**

Данная статья предполагает рассмотреть возможность структуризации глагольных форм на основе формальных признаков, особенностей спряжения и управления с целью обеспечения иностранных студентов, изучающих русский язык, инструментом для самостоятельного продуцирования высказываний.

Ключевые слова: группы спряжения глаголов, глагольное управление, продуцирование высказываний.

Как показывает опыт работы со студентами-иностранцами на начальном этапе, русский глагол, специфичный во многих своих функциях и категориях, представляет значительные трудности для иностранных студентов, изучающих русский язык.

Изучению, описанию и презентации русского глагола в иноязычной аудитории посвящено множество работ.

Одним из последних, несомненно важными и заслуживающими внимания, нам кажутся работы:

Чистякова А. Б., Варава С. В., Джурко Э. Н., Петренко И. П. 1201 русский глагол: Учебный словарь-справочник. – Харьков: Константа, 2002. – 584 с.

Соколовская К. И. 300 глаголов совершенного и несовершенного вида в речевых ситуациях. – М. : Рус. яз., 2002. – 85 с.

Данная статья предполагает рассмотреть возможность структуризации глагольных форм на основе формальных признаков, особенностей спряжения и управления с целью